

027. 4

246

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 75 éve

Ha nyitott szemmel járunk a fővárosban, nem róhatjuk hosszabb ideig anélkül az utcákat, hogy szembe ne találjuk magunkat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) valamelyik fiókkönyvtárával. Az 1968 óta hivatalosan is országos szociológiai szakkönyvtárként működő központi könyvtárhoz közel 100 kerületi közművelődési könyvtár, valamint önálló gyermekkönyvtár-hálózat csatlakozik. Az intézmény az 1914 óta különálló részekként működő Budapest-gyűjteménnyel együtt napjainkban csaknem félmillió könyvet és bekötött folyóiratot, több százezer aprónyomatványt kínál olvasásra az érdeklődőknek, évi költségvetése meghaladja a hatmillió forintot.

Két intézmény, a statisztikai hivatal és a Budapest fő- és székváros könyvtárának egyesítése során jött létre a Fővárosi Könyvtár, amelynek kapuit, mindenféle ceremónia nélkül, 1904. október 15-én nyitották meg.

Szabó Ervin merész vállalkozása

Az ötfőnyi könyvtárosgárdát a szocialista tudós, Szabó Ervin fogta össze, akinek személyisége a könyvtár egész működésére rányomta bélyegét. Elérte, hogy a rábízott gyűjtemény ne csupán szürke hivatali könyvtár legyen. Az állomány teljessé tételére hivatkozva társadalomtudományi anyaggal bővítette a gyűjtőkört. Merész vállalkozás volt ez, hiszen a századforduló táján még a társadalomtudományok hivatalos elismeréséért is elkeseredett harcot kellett folytatni. Ezzel a lépéssel Szabó Ervin megalapozta a könyvtár még ma is érvényes profilját. Napjainkban is az ő jóvoltából lapozgathatjuk az utópista szocialisták közül Babeuf, Saint Simon, Owen, Fournier stb. és a munkásmozgalom őstörténetéből ismert Proudhon és Lassalle műveit. Saját kora eseményeit is figyelemmel kísérte, megszerezte a szocialista irodalom legfrissebb terméseit: Bebel, Rosa Luxemburg, Klara Zetkin műveit.

Bár olyan vádak is érték Szabó Ervint, hogy szocialista pártkönyvtárt csinált a gyűjteményből, ő 1910-ben mégis továbblépett. Felvetette a községi nyilvános könyvtár gondolatát, amelynek segítségével Budapest összes dolgozó rétege, mindenekelőtt a proletariátus könyvtár-éhségét csillapítani lehetne. Ezt a tervét az Angliában és Amerikában bevált public library (népkönyvtár) mintájára kívánta megszervezni.

Amikor Szabó Ervin harca nyomán az illetékes hatóságok elfogadták a könyvtár nyilvánossá fejlesztését, az intézmény költségvetését is megősbbszörözték. Így vásárolhatták meg 1910-ben Szüry Dénes író, kritikus, esztéta mintegy 3000 kötetes könyvtárát, valamint Ballagi Géza sárospataki jogakadémiai professzor 9700 darabot számláló röpiratgyűjteményét. Az Ázsia-kutató Zichy Jenő könyvtárának megvásárlása a későbbiek során nagy felfedezéshez jutatta a könyvtörténészeket. A szintén 3000 kötet legértékesebbjei a régi térképek, útleírások, a földrajzi írók (pl. Plinius, Strabo) régi kiadásai, a gyűjtő atlasz utazásaival kapcsolatos néprajzi, etnográfiai munkák, no meg két kézirat. Az egyik egy XV. századi, építészeti munkákkal tele olasz kódex, a másik Mária Lujza állítólagos feljegyzéseit tartalmazza. Az előbbi Zichy kódex néven vált ismertté. Eredeti szövegét, seregnyi későrekeszansz költeményt, az építészeti rajzok takarták.

A nagymérvű gyarapodás szaporította a helyiség gondokat. A főváros előljárói könyvtárpalota építését határozták el. Az épület a mai Köztársaság téren állana. A Lajta Béla által készített tervekről így ír a Pesti Hírlap riportere: „A tér a velencei Szent Márk térhez fog hasonlítani. A tetőn, vi-

rágdíszek közt kerti olvasó működik magasan a város felett”. Ez a ragyogó elképzelés az építészek közötti féltékenység martaléka lett.

A kor egyik ismert építésze, Quittner Zsigmond indította el a lavinát azzal, hogy e szép park elcsúfítása feletti sajnálkozásának nyilvánosan is hangot adott.

A könyvtár végül 1914-ben került új otthonba. „Ideiglenesen” — 17 évig — a mai Ferenczy István utcában fogadhatta olvasóit, s jogos büszkeséggel írhatta a homlokzatra: Városi Nyilvános Könyvtár. Joggal, hiszen ekkor már négy fiókkönyvtárra működött a város területén, az ötödiket, az állatkereti mozgókönyvtárat pedig még ebben az évben használatba vehették a látogatók.

„A forradalom melegágya”

Az első világháború kitörése után a könyvtár nyílt háborúellenességről tett tanúbizonyságot. Könyvgyűjtő osztályt állítottak fel, amely olvasnivalóval látta el a sebesülteket, s 1918 áprilisáig 1,5 millió könyvet osztott szét a katonák között. Beszerezték a reformista szocialista Jean Juarés írásait is, akit a hadüzenet elleni tiltakozásért orvul agyonlőttek. A kétfrontos békeharcot folytató értelmiség művei is gyűltek a raktárakban. Közülük nemzetközi szempontból is ritkaságnak számít a Rosa Luxemburg által indított, már bebörtönzése után megjelent Die Internationale című folyóirat egyetlen megjelent száma.

Joggal írta 1919-ben Dienes László, hogy a Fővárosi Könyvtár „az eljövendő forradalom fő melegágya”. Madzsar József aligazgató egy szakasz „bevagionozásra váró” katonai szökését segítette elő. 1918. november 27-én pedig kultúrhistoriai nevezetességű találkozó színhelye volt a könyvtár. A rövid életű, a haladó írókat tömörítő Vörösmarty Akadémia itt tartotta előzetes alakuló ülését.

Az 1919-es forradalom győzelme után a Fővárosi Könyvtárt az 1918-ban elhunyt Szabó Ervinről nevezték el. Központját hatalmas társadalomtudományi könyv-

tárrá kívánták fejleszteni, a fiókok számát pedig negyvenre akarták növelni. De sajnos, csak két fiókkönyvtár megnyitására futotta az időből.

1919 augusztusától a régi munkatársak rendőrkézzre juttatásával jobboldali elemek ragadták kezükbe a könyvtár vezetését. 1925-ben elfogadták az új szervezeti szabályzatot, amelynek alapján a könyvtárat a fasiszta nevelés eszközüvé igyekeztek alakítani. Mégis sok, 1919 előtti szocialista tárgyú könyvet kereső baloldali értelmiségi olvasó fordult meg a könyvtárban. Mivel azonban az általuk keresett műveket zárt anyagként kezelték, a Kívánságkönyvbbe jegyezték be kéréseiket. Ezt a könyvet a könyvtár akkori munkatársai tüzetesen átvizsgálták, s ha valamely tiltott mű címe került bele, a politikai rendőrséghez fordultak.

A főváros vezetősége 1926—27-ben törvénytelen, korrupt módszerekkel megvásárolta a Wenckheim grófi család Baross utcai palotáját, a könyvtár központjának ma is otthonul szolgáló épületet. Mindenki tudta, hogy könyvtári célokra ez a palota nem megfelelő. De akkor csak az üzlet volt a fontos, az, hogy az épület a város tulajdonába kerüljön. Az óriási összeget felemészítő átalakítás körül már nem tanúsítottak nagy buzgalmat a város vezetői. Az építkezés négy évig húzódott.

Új korszak, a legújabb remények

Szabó Ervinnek a könyvtár fejlődésével kapcsolatos álma csak 1945 után valósulhatott meg. Röviddel a háború befejezése után három villamos mozgókönyvtár szálította a város periferiáira a könyveket. Megkezdtek a helyreállítást, és az új fiókok kialakítását. Létrehozták az ország első szovjet könyvtárát, amely 1957-ig hézagpótló szerepet töltött be a könyvtári életben. A speciális zenei részleg 1964-ben kezdte meg munkáját.

Az 1946 óta ismét Szabó Ervin nevét viselő intézmény kerületi könyvtárai Budapest egész területén fogadják olvasóikat, akik a kezükbe könyvet adó intézmény múltja iránt is érdeklődnek. De a polcokon csak dr. Remete László rendkívül precíz, de igen terjedelmes munkáját találhatják meg — ha ugyan nem előzték meg őket... Talán nem lett volna felesleges „ajándék” egy rövid könyvtártörténetet kiadni a 75. születésnap alkalmából.

De reméljük, ezt a kis hiányosságot az új könyvtár-épület tervének megvalósulása hamarosan elfeledteti. Már csak a Kálvin téri és az Őrs vezér téri elképzelés között kell választani!

Mátraházi Zsuzsa